*Eminlikler çeşit çeşittir ve insandan insana farklı derecelerde dağılır.*

"Kötü iyiyi kovar." kuralı birçok ekonomik konuda geçerlidir. Örneğin, kaliteli bir mal üretilip satılırken, kaliteli maldan farkı kullanılmadan önce anlaşılamayan kalitesiz mal daha ucuza üretiliyorsa, kalitesiz mal da piyasaya çıkar. Yüksek maliyetli malın fiyatının yüksek, düşük maliyetli malın fiyatının düşük olması beklenir. Piyasadaki malların bir kısmı kaliteli, bir kısmı kalitesiz olduğundan, tüketici malı alırken, kalitesiz çıkma olasılığı da olduğundan kaliteli malın fiyatından düşük, kaliteli çıkma olasılığı da olduğundan kalitesiz malın fiyatından yüksek bir fiyat ödemeye hazırdır; bu kaliteli mal üreticisinden kalitesiz mal üreticisine bir gelir transferi anlamına gelir. Kaliteli mal üretenler zarar etmeye başlar ve piyasa kalitesiz malla dolar; piyasada kaliteli mal kalmadığından malın fiyatı kalitesiz malın fiyatına eşitlenir.

Dindarlık konusunda da "Kötü iyiyi kovar." kuralı işler. Samimi bir müminin yaptıklarından diğer insanların gözlemleyebildiği kadarıyla dinle ilgili olanlar herhangi biri tarafından taklit edilebilir; yani samimi ile taklitçi dindar ayırt edilemez. Siyaset ve ekonomide, dindarlığın etkisinin yokumsanabilir olduğu bir durumda, müminlerin samimi olduğunu kabul edebiliriz. Ancak, dindarlık siyasal ya da ekonomik çıkar sağlıyorsa, çıkarcı taklitçiler çoğalır. İradesi zayıf olan samimi müminler de bu durumda çıkarcılığa başlar, sağlam olanlarsa dindarlar artık büyük olasılıkla taklitçi olduğundan muhtemelen çıkarcıymışlar gibi muamele görürler, kendilerini sürekli akıntıya karşı kürek çekiyormuş gibi hissederler. Her birimiz açısından, diğer biri dindarsa çıkarcı olduğunu kabul ettiğimizde yanılma olasılığımız, aksini kabul ettiğimiz durumdan düşüktür; pratikte dindar çıkarcıdır.

Bir malın fiilen gidip diğerini piyasadan kovması söz konusu değildir; gidici olan mal piyasa koşullarında zamanla elenir. Diğer yandan dindarlık konusunda "Kötü iyiyi kovar." kuralı biraz farklı işler; işin içine bir de sabırsızlık girdiğinde, çıkarcı samimi üzerinde fiziksel zorlama da uygular. En etkili Müslüman düşünürlerden sayabileceğimiz İbn Rüşd'ün başına gelenler buna delalet eder. "İbn Meserre'nin ilk temsilcisi olduğu mistik eğilim ve geleneğin, siyasî ve sosyal alanda meydana gelen bu gerileme ve kargaşa ortamı sayesinde giderek

ağırlığını artırmış olması da İbn Rüşd'ün akılcı ve gerçekçi düşünce sisteminin, ilgi ve alaka yerine tepki çekmesi sonucunu doğurmuş olmalıdır."[1] Üstelik, İbn Rüşd, "hayatı boyunca kendisini en çok üzen olayın, Kurtuba'da, yanında oğlu bulunduğu halde ikindi namazı için gittiği mescitten zındıklık ve kâfirlikle itham edilerek dışarı atılması olduğunu söyler."[2]

Dindarlık prim yapar, siyasal ve ekonomik çıkar sağlar duruma gelir gelmez, çıkarcılar çoğalır ve dindar görülenler arasında baskın duruma gelir. Dindarlığın din istismarına yol açan bu siyasal ve ekonomik etkisinden arınmak ancak siyaset ve ekonomide dindarlığın etkisinin toptan elenmesiyle mümkündür. Siyaset ve ekonomideki etkisi elendiğinde geriye daha saf din kalır.

Din burjuva retoriklerde karşımıza çıktığı üzere tekleşmiş iman değildir. Eminlikler çeşit çeşittir ve insandan insana farklı derecelerde dağılır. İslam örnek alındığında, bir yanda, "Baş örtüsü örtmek farz mıdır, değil midir?", "Namaz günde üç kere mi kılınmalıdır, beş kere mi?", "Oruç tutulmasa ne olur?" sorularının yanıtları bazılarınca sanıldığı üzere aleni ve kesin değildir ve bu soruların her birinin herkes için geçerli tek bir yanıtının olması gerekmez, dolayısıyla bu sorulara verilecek samimi yanıtlar insandan insana farklılaşır. Diğer yanda, örneğin cennet ve cehennemin varlığı konusundaki eminlik derecesi de insandan insana farklıdır. Din, o dine mensup insanların aynı çeşit ve derecede eminliğe haiz olması değil, eminlik çeşitlerinin ve derecelerinin toplumsal olarak bir bütünlük arz etmesidir.

Biri çıkıp, kendisine belletilmiş eminliklerini tartışma götürmez kesinlikle din olarak alıp, samimi olsalar herkesin de kendisine benzeyeceğini zannedip, dini siyasal bir bütünleşme aleti olarak görüp bu doğrultuda siyasalar uygularsa; bu, topluluğu bütünleştirmez, topluluğu bir bütün halinde tutan ve farklı eminlik çeşitleri ve dereceleri arasında uyumu sağlayan ne varsa tarumar eder. O halde dindarlığın dayatılması insanları bir birine kenetler mi? Hayır, dindarlığın dayatılması birleştirici değildir, çatışmalara yol açar; toplumsal olarak din, ancak birlik bütünlük sağlandıktan sonra kendini birleştirici olarak hissettirir olur. Kalitesiz malın bulunmadığı bir ortamda piyasaya kalitesiz mal sürmek, bu malı piyasaya

süren için ilk etapta ne kadar kârlıysa, hepimiz için o kadar zararlıdır; ve birlikte çıkılan yolun bir yerinden sonra kâr kalmadığı gibi bilaistisna herkes için yalnızca zarar vardır.

**Notlar**

1. Sarıoğlu, Hüseyin, 2003, İbn Rüşd Felsefesi, İstanbul: Klasik Yayınları, ikinci basım 2006, s. 41. Kanımca, sözü edilen kargaşa ile eğilimden biri diğerinin nedeni değildir, sürekli birbirlerine yol açarlar; başlangıçta bunların ortaya çıkmasına neden olan ve bunlara son verecek olan etmenler ikisinden de farklıdır.
2. Sarıoğlu, Hüseyin, 2003, İbn Rüşd Felsefesi, İstanbul: Klasik Yayınları, ikinci basım 2006, s. 21